

سن ازدواج و ابعاد خانواده در ایران

دوران باروری زنان معمولاً سی سال است و از پانزده سالگی شروع می‌شود و در چهل و پنج سالگی خاتمه می‌یابد. این مدت حداکثر دوران طبیعی باروری است. ولی رسوم و قوانین و مسموعیتهای اجتماعی یا مذهبی در عمل بطور قابل ملاحظه‌ای این مدت را محدود می‌سازد. از رسوم و قوانین اجتماعی مؤثر در مدت دوران باروری، می‌توان سن ازدواج را نام برد زیرا تغییر سن ازدواج در کاهش یا افزایش دوران باروری زنان مؤثر است.

در میان ملت‌هایی که زایش را محدود نمی‌کنند، عقب انداختن سن ازدواج عامل مهمی برای جلوگیری از افزایش زایش به‌شمار می‌رود. نمونه‌های متعدد تاریخی (اروپای قرن ۱۷ و ۱۸، ایرلند در قرن ۱۹ و ۲۰، و غیره) نشان می‌دهند که گروه‌های انسانی که در معرض تهدید افزایش شدید جمعیت قرار داشته‌اند، رسم تأخیر ازدواج و مجرد مطلق را برای قسمتی از جمعیت پذیرفته‌اند. مالتوس نیز در میان عوامل محدود کننده ابعاد خانواده^۱ ازدواج در سن ۲۷ سالگی را تجویز کرده بود.

برای اینکه تأثیر سن ازدواج را در ابعاد خانواده بررسی کنیم، دو صفت مشخصه ازدواج را در ایران مطالعه می‌کنیم که عبارتند از: الف) پیش‌رسی ازدواج؛ ب) عمومیت ازدواج.

الف: پیش‌رسی ازدواج: چون در بررسی‌های باروری زنان سن اولین ازدواج اهمیت زیادی دارد، در اینجا نیز از آمارهای سن اولین ازدواج در چهار منطقه روستایی^۲ و شهر تهران استفاده می‌شود^۳

۱. تعداد بچه‌های زنده‌ای که یک زن در طول زناشویی به دنیا می‌آورد.
۲. مطالعه درباره باروری و برخی از خصوصیات دموگرافیک زنان ازدواج کرده در چهار منطقه روستایی، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، تهران، ۱۳۴۶.
۳. «مطالعه درباره باروری و برخی از خصوصیات دموگرافیک زنان ازدواج کرده در شهر تهران» (در دست تهیه).

جدول I. توزیع زنان برحسب سن اولین ازدواج در ۴ منطقه روستایی و شهر تهران

تهران	تربت حیدریه	شهرسوار	کازرون	هشترود	گروه‌های سنی
۲۴/۱	۱۸/۱	۸/۸	۳۳/۳	۲۱/۳	کمتر از ۱۵ سال
۵۶/۹	۶۴/۳	۶۲/۷	۵۱/۴	۶۶/۷	۱۵-۱۹ سال
۱۴/۵	۱۵/۲	۲۴/۲	۱۲/۸	۱۰/۶	۲۰-۲۴ سال
۳/۶	۲/۲	۳/۵	۲/۲	۱/۲	۲۵-۲۹ سال
۰/۶	۰/۲	۰/۷	۰/۳	۰/۲	۳۰-۳۴ سال
۰/۲	—	۰/۱	—	۰/۲	۳۵-۳۹ سال
—	—	—	—	—	۴۰-۴۴ سال

مطالعه جدول بالا نشان می‌دهد که از ۷۱ تا ۸۸٪ زنان در سنین کمتر از ۲۰ سال ازدواج کرده‌اند و ۹۶ تا ۹۹٪ آنها ۲۵ سال داشته‌اند. نتایج این تحقیق همچنین می‌نمایاند که به‌سواد حقوق مدنی ایران در باب ممنوعیت ازدواج دختران کمتر از ۱۵ سال تمام، توجه نشده است.

جدول II. سن متوسط اولین ازدواج برای زنان و مردان در مناطق روستایی شهری در سال ۱۳۴۶

زنان	مردان	کشور
۱۸/۹ سال	۲۵/۷ سال	نقاط شهری
۱۹/۸ سال	۲۶/۶ سال	تهران
۱۹/۳ سال	۲۶/-	مناطق روستایی
۱۸/۳ سال	۲۴/۹ سال	

ب: عمومیت ازدواج: عمومیت ازدواج را معمولاً از راه فراوانی مجردان در سنینی که امکان کمتری برای ازدواج دارند، می‌سنجند. برای این منظور تعداد افرادی که تا پنجاه سالگی مجرد می‌مانند، مورد توجه قرار می‌دهند. جدول III توزیع مجردان مطلق را در سال ۱۳۴۵ نشان می‌دهد. بطوریکه از جدول مزبور استنباط می‌شود، نسبت مجردان در ایران خیلی ضعیف است (۱/۳٪ برای مردان و ۰/۹٪ برای زنان) و اگر این ارقام با کشورهای صنعتی مقایسه شود معلوم می‌شود که این نسبت خیلی اندک است. برای اینکه در غالب کشورهای اروپا به‌طور متوسط ۱۰٪ یک نسل تا پایان عمر مجرد باقی می‌ماند.

جدول III. نسبت مجردان مطلق در پنجاهسالگی در ایران، در سال ۱۳۴۵ و برحسب جنس
(نتایج سرشماری ۱۳۴۵)

زنان	مردان	
۰/۹	۱/۳	کشور
۱/۷	۲/-	نقاط شهری
۱/۴	۲/۴	تهران
-/۸	۱/۲	نقاط روستایی

بطوریکه جدول بالا نشان می‌دهد، میان مناطق روستایی و شهری اختلافی وجود دارد. مخصوصاً تعداد مجردان در شهرها بیش از نقاط روستایی است، ولی در هر صورت تعداد مجردان در ایران خیلی محدود است.

برای تجسم تأثیر سن اولین ازدواج بر ابعاد خانواده، محاسباتی برای به دست آوردن تعداد بچه‌هایی که زنان در طول ازدواج به دنیا می‌آورند (ابعاد خانواده) شده است و برای این منظور سن متوسط اولین ازدواج ۱۹/۳ سالگی، ۲۲/۵ سالگی و ۲۷/۲ سالگی و نسبت ۱/۷ برای زنان مجرد مطلق شهرها، برای کل کشور، در نظر گرفته شده است.

برای به دست آوردن تعداد فرزندان زنده‌ای که یک زن به دنیا می‌آورد یک سلسله میزانهای باروری، برحسب سن و طول زناشویی، مورد استفاده قرار گرفت. این روش مطالعه را تنها در مورد جمعیت‌هایی که تحدید زایش نمی‌کنند، می‌توان به کار برد. همچنانکه هنوز در ایران اغلب خانواده‌ها از سوایید خود جلوگیری نمی‌کنند. بنابراین می‌توان آن را در مورد ایران نیز به کار برد.

جدول IV نشان دهنده این روش بررسی است که تأثیر سن ازدواج را روی تعداد فرزندان زنان ازدواج کرده می‌نمایاند. در این روش فرض بر اینست که باروری ثابت می‌ماند.

جدول IV. تعداد فرزندان زنده به دنیا نیامده زنان برحسب سن آنها در اولین ازدواج و میزانهای باروری ثابت

سن اولین ازدواج	تعداد فرزندان	تعداد متوسط دختران
۱۹/۳	۷/۳۶	۳/۵۹
۲۲/۳	۶/۵۲	۳/۱۸
۲۷/۲	۴/۹۵	۲/۴۱

علاوه بر عوامل تغییر دهنده باروری، تنها تحول سن اولین ازدواج است که می‌تواند تأثیر مؤثرتر و قابل ملاحظه‌ای بر روی ابعاد خانواده داشته باشد. بطوریکه تا بالا رفتن سن

متوسط ازدواج از ۱۹/۳ سال به ۲۲/۵ سال نزدیک به ۱۵٪ و به ۲۷/۲ سال ۳۰٪ ابعاد خانواده کوچکتر می‌شود. ولی باید اذعان کرد که سن متوسط ازدواج در ۲۷ سالگی یک‌سن نظری است و عملاً هرگز چنین وضعی در هیچیک از کشورهای دنیا مشاهده نشده است. سن ازدواج از جنبه نظری می‌تواند بر ابعاد خانواده تأثیر بگذارد. ولی در عمل اثرات آن، به خاطر وجود رسوم و سنتهای ازدواج، محدود است. برای آنکه در سن ازدواج تحول قابل ملاحظه‌ای به وجود آید، باید به زنان آزادی بیشتری داد تا امکان فعالیت بیشتری در جامعه برای آنان فراهم شود. ولی ناگزیر باید خاطر نشان ساخت که خوش بینی زیاده از حد در این باره بيمورداست، زیرا تحول سن ازدواج به کندی صورت می‌گیرد.

مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی

منتشر کرده است

برنامه ریزی در پنج کشور اروپای شرقی و غربی

ترجمه ابو الفضل قاضی

پرتال جامع علوم انسانی